

Una societat diferent: les transformacions del neoliberalisme

ISIDRE MOLAS

President del PSC i de la Fundació Rafael Campalans

La creació de l'Estat modern (liberal i democràtic) suposà una separació més o menys perfecta entre l'esfera de l'Estat –amb fronteres definides, creador i alhora subordinat a l'imperi de la llei com a producte de la representació popular– i l'esfera de la Societat, regida per la lliure voluntat dels ciutadans, guiats per idees, valors i interessos lliurement expressats. I tan important com aquesta distinció entre esfera pública i esfera privada fou l'aparició d'unes àrees de connexió entre l'una i l'altra: eleccions, associacions, partits polítics i mitjans de comunicació social definiren uns espais de participació pública dels ciutadans, que exercien el dret de sufragi, la llibertat d'opinió i d'accés als coneixements i a la informació, que asseguraven la prioritat de la Societat sobre els governants, feien possible el govern del poble i venien a enriquir els espais tradicionals de vertebració de la societat civil. Sobre aquesta base s'estructurà l'Estat liberal i democràtic i a partir d'aquest es desplegarà l'Estat social, més conegut com Estat del benestar.

D'acord amb la història europea, em sembla una evidència que l'Estat del benestar no fou una creació original i exclusiva dels socialistes; encara que en siguin uns defensors notoris, no és del tot exacte. A Anglaterra els liberals avançats en foren en bona part responsables: durant la Segona Guerra Mundial, lord Beveridge en fixà els seus grans objectius i Keynes fou el constructor més coherent del seu disseny intel·lectual. Amb tot, és cert que el primer govern laborista de la postguerra fou qui el creà i l'assentà. A Alemanya encara resulta més clar, perquè allí foren els cristianodemòcrates i els liberals qui el desplegaron, mentre que els socialdemòcrates el recolzaren des de l'oposició. A Suècia, en canvi, els seus impulsors foren els socialdemòcrates en solitari. I si repasséssim país per país, podríem comprovar l'existència d'una àmplia coincidència de fons entre els tres grans corrents democràtics: amb matisos, importants, fou un model compartit.

En resum, al marge de la disputa sobre la seva paternitat, durant la segona meitat del segle passat liberals, demòcrates cristians i socialdemòcrates estigueren d'a-

cord en què les societats democràtiques no podien quedar impassibles davant el perill de la repetició de la gran crisi social que havia estat el prelude de la Segona Guerra Mundial. Per aquesta raó, no podien conformar-se amb un Estat mínim i passiu, que deixés l'economia a l'atzar de la voluntat dels seus actors privats. Arribats al convenciment que calia evitar un col·lapse d'aquella magnitud, l'Estat havia d'intervenir en l'economia i havia d'assegurar serveis públics generals per tal de generar més cohesió i justícia social. Vist a l'engròs, la intervenció de l'Estat democràtic en la vida econòmica i social fou vista com un fet positiu, en defensa de l'interès general i dels drets humans exigits per la dignitat de la persona. L'Estat del benestar fou, doncs, el resultat d'una àmplia aliança estratègica, amb independència de les discrepàncies respecte a les majories de govern. No sé si va ser causa o efecte, però el resultat fou que les grans forces se "centraren" per tal de forjar el model europeu de l'Estat social.

El retrocés de la idea de l'Estat com un instrument possible per resoldre els problemes generats per una societat amb tendència a dividir-se en tres terços es troba en la base de la insatisfacció i la inseguretat sobre el futur de les societats actuals

L'Estat del benestar, com la Unió Europea, ha estat el resultat d'una estratègia d'aliances àmplia. En front de la societat nord-americana i la del comunisme oriental, Europa inicià una "tercera via" on l'Estat vetllava pel mercat regulat, organitzava serveis públics essencials i afirmava la necessitat d'avançar en la construcció d'una societat democràtica. Aquest procés assentà la democràcia política, minvà les greus tensions conegudes fins aleshores, amplia l'efectivitat de les llibertats i millorà les condicions de vida de les persones.

És possible que aleshores comencés a prendre força la idea que el socialisme, més que un estadi posterior a la democràcia, consistia en el desplegament i aprofundiment de la idea democràtica. El camí vers el socialisme passaria per la difusió dels valors socialistes i la seva impregnació en una societat plural i democràtica. Més que una lògica de discontinuïtat, el socialisme, doncs, exigiria una lògica de realització efectiva dels valors democràtics i liberals per tal de fer una societat més solidària i cohesionada, més lliure i menys desigual: sense classes. Dit d'una altra manera, la clàssica lògica refor-

mista (“ara fem la democràcia, aconseguim algunes millores per a la classe obrera i més endavant ja farem el socialisme”) començà a ser substituïda per la idea que la construcció de la democràcia és ja el començament de la construcció d’una societat socialista i democràtica, que no es defineix per un model prefigurats, sinó, sobretot, per uns valors compartits i compartibles i per la defensa d’un camí evolutiu de justícia social, que faria passes endavant o endarrere segons les condicions materials i la voluntat dels ciutadans. Més aviat s’assemblaria al que havia dit Bernstein que al que havia pensat Kaustky, però sobre tot s’aproparia al que defensava Jean Jaurès.

Aquest preàmbul serveix per subratllar que, sense haver canviat aquest marc democràtic en els Estats, tot s’ha modificat. Alguns dels sectors socials més dinamitzadors, que resulten claus per a la vida col·lectiva, han generat una àrea deslligada de les decisions dels Estats, que no tenen instruments democràtics per incidir-hi, però que, per bé i per mal, en reben les conseqüències. No sols els Estats han de compartir les decisions sobre matèries que fa trenta anys podien decidir sols, sinó que han de comptar amb l’existència de grans poders supranacionals. El neoliberalisme ha tingut èxit en sostreure l’economia de la intervenció de l’Estat, és a dir, de la decisió dels ciutadans.

No resulta, doncs, estrany que aquest procés s’hagi traduït en un retrocés de la valoració positiva de l’Estat, de la política i dels polítics que impregna una part de les nostres societats. I tampoc resulta estrany que el sentiment de compartir i de compadir hagin minvat al mateix temps que ho ha fet l’esperança en què una força operativa pugui assegurar la igualtat d’oportunitats entre les persones. La societat civil s’ha anat esfilagarsant i s’ha anat creant un sector passiu i despenjat, amb ocupacions marginals o depenent dels ajuts, tendència que ha estat admesa com a bona, o com a mínim com a inevitable. De la competència en una economia de mercat s’ha passat a la configuració d’una societat de mercat, i a la defensa de l’eficiència econòmica (exigència de tot bon funcionament) i al triomf com valors morals. En qualsevol cas, no està demostrat que la gestió pública sigui menys eficient que la gestió privada, encara que el neoliberalisme ho prediqui com un axioma.

El retrocés de la idea de l’Estat com un instrument possible per resoldre els problemes generats per una societat amb tendència a dividir-se en tres terços es troba

en la base de la insatisfacció i la inseguretat sobre el futur de les societats actuals. Aquests deu anys darrers s’ha fet evident el procés, tant pel que fa a la globalització i la disminució del poder dels Estats, com al fre a una unió política d’Europa. El marc on existim no fa possible una intervenció eficaç de les grans (o petites) potències, que no poden assegurar als seus ciutadans el control o el diàleg amb els poders transnacionals, tot i que s’han fet

Les nostres societats viuen en un desajust entre poder polític i societat. El nostre món ha canviat encara que el nostre marc polític es mantingui estable. La crisi actual posa de manifest que la creació d’espais societals mundials no ha trobat vies de reajustament possibles i creïbles

més interdependents: del seu comportament depèn el nostre marge de possibilitats i de llibertats. L’Estat ha reduït el seu marge per tal d’assegurar la realització dels anhels de la majoria; en el millor dels casos, està obligat a negociar tant amb d’altres Estats com amb els poders sense rostre humà. La nova realitat ha capgirat els plantejaments clàssics de la democràcia, pensats a

partir de l’Estat sobirà. El món s’ha fet més petit i els sectors punters de la vida econòmica, cultural o de comunicació són més autònoms que abans. La democràcia necessita aconseguir un espai que estableixi normes comunes d’actuació i diàleg, capaç de desplegar i fer respectar decisions i polítiques públiques comunes adequades, encara que sigui a nivell regional. En aquest sentit, la defensa de la Unió Europea, amb una veu pròpia en el món i en tant que poder polític efectiu (amb impostos propis, amb delictes comuns, amb polítiques pròpies sobre immigració, política econòmica o esforç fiscal), és una opció defensiva de la seves societats democràtiques. El federalisme és l’únic criteri que conec per conviure els diferents, tant a Europa com a Espanya.

Les grans forces econòmiques sense control, situades més enllà o per sobre dels petits Estats europeus, han creat uns espais econòmics dotats de la iniciativa i capaçs de revolucionar (si voleu, d’innovar) el sistema econòmic i els mitjans de producció i de coneixement, però ha disminuït el gran efectiu de democràcia i la cohesió social. El vent del neoliberalisme s’ha imposat en l’esfera dels mercats financers internacionals i de la comunicació i condiciona alhora el grau de sobirania real dels Estats i de la llibertat de les persones. El descontrol suposa un risc col·lectiu, com ho suposà durant la dècada dels anys trenta.

Aquesta entrada té com a propòsit assenyalar que les nostres societats viuen en un desajust entre poder polític i societat. El nostre món ha canviat encara que el nostre marc polític es mantingui estable. La crisi actual posa de manifest que la creació d’espais societals mundials no ha trobat vies de reajustament possibles i creïbles. Al

mateix temps, s'ha viscut un procés de regressió dels valors del socialisme i, en nom de la conveniència, la competència econòmica, el poder i el diner han esdevingut els seus valors morals, al mateix temps que es negava l'aptitud de l'únic poder social de base democràtica per tal de regular-la. I protegir-la.

No resulta extemporani aquest record, perquè potser servirà per situar algunes coses: que el socialisme és un camí de desplegament de la democràcia; que les propostes democràtiques del socialisme han de resituar el problema principal que avui té i tots els països queden marcats per la insatisfacció amb la política i pel *gap* que existeix entre els desigs expressats i l'actuació dels governs; que l'Estat és la millor eina que té la societat per tal d'intervenir democràticament en l'economia de la societat; que cal la defensa dels poders públics com instruments vàlids per a assegurar serveis públics i corregir les desigualtats de la societat; que el projecte de l'Estat del benestar ha estat resultat d'una confluència d'ideologies diverses i a vegades contraposades per tal d'evitar uns perills i aconseguir uns beneficis.

D'entrada m'he referit als canvis generals que, amb variacions i amb intensitats desiguals, són comuns en els diversos països europeus. El nostre món ha canviat, i molt, i a més a més en relativament poc temps. La societat del coneixement, la globalització d'una part de la vida econòmica, la interdependència creixent amb la conseqüent reducció del marge de lliure disposició són temes que afecten el conjunt del socialisme democràtic, per tal de poder formular propostes possibles i creïbles que facin avançar els valors que defensa. Mai no es fa la política en les condicions pensades, sinó amb les existents.

La introducció de la democràcia com a valor polític en el marc global és allò que ens permet d'optar per polítiques de progrés en les diverses societats concretes, alhora que constitueix la contradicció principal, si se'm permet dir-ho així. En tot cas, no sé si d'una manera estable o només episòdica i intermitent, la seva minva es fa

evident en les nostres societats. Per aquesta raó, aquestes transformacions ens permeten de situar millor els principals problemes existents en els marcs interns, així com alguns dels novetats aparegudes en els darrers anys. Certament, al costat d'aquestes causes generals i exògenes, hi ha també causes conjunturals i causes només locals. Repassem ara alguns d'aquests canvis operats a l'interior de la nostra societat derivats de la iniciativa renovadora de la societat globalitzada. Intentaré recordar-ne només alguns que potser han influït en les nostres

La societat del coneixement, la globalització d'una part de la vida econòmica, la interdependència creixent amb la conseqüent reducció del marge de lliure disposició són temes que afecten el conjunt del socialisme democràtic, per tal de poder formular propostes possibles i creïbles que facin avançar els valors que defensa. Mai no es fa la política en les condicions pensades, sinó amb les existents

L'individualisme insolidari del triomfador ha adquirit un major valor cívic que l'individualisme solidari; l'egoisme s'imposa a l'altruisme, i el materialisme a l'idealisme. L'adoració del mercat ha permès la reconstrucció d'una nova moral de la classe dominant basada en l'èxit, el diner i el poder

actituds i comportaments polítics dels darrers temps en la societat catalana. Després em referiré a uns altres relatius al nostre sistema polític. Com és d'esperar no són els únics, però almenys em semblen rellevants. L'ordre seguit és merament enunciatiu i no predetermina la importància relativa. Convindria que estudis més precisos sobre la nostra societat els confirmessin, els completessin i, sobretot, en determinessin la intensitat.

Des de fa més temps, potser des de la dècada dels anys noranta, s'ha anat produint un canvi de valors o com a mínim un canvi en el seu ordre d'importància. La idea que l'Estat és una nosa per a la vida col·lectiva i que és el problema principal que dificulta el creixement, ha anat de bracet amb la brama que allò que és públic és nociu i retardari i que allò privat és progrés, amb la concepció que l'únic mòbil eficaç és el diner i el poder. Per tant, cal que la lliure actuació dels poders econòmics no trobi limitacions: l'individualisme insolidari del triomfador ha adquirit un major valor cívic que l'individualisme solidari; l'egoisme s'imposa a l'altruisme, i el materialisme a l'idealisme. L'adoració del mercat ha permès la reconstrucció d'una nova moral de la classe dominant basada en l'èxit, el diner i el poder.

És sabut que la societat post-industrial ha superposat unes noves desigualtats a les antigues desigualtats de la societat industrial, i que ha augmentat la desagregació, com a conseqüència de la reducció del pes dels marcs socials de relació, protecció, cohesió i solidaritat, que procuren que els individus no estiguin sols davant la societat, de la llei i del raig d'informació i de coneixe-

ments: la família, l'escola, els sindicats, les esglésies, les associacions de pensament o de solidaritat pateixen una debilitat progressiva. Ja seria significatiu que hagués passat, però encara ho és més que sigui vist com a bo o amb indiferència. Una societat d'espectadors passius que presencien un gavadal d'informació d'espectacle tendeix a marginar la força activa i debilita el conjunt. La societat s'ha desenquadrant, en especial les classes existents, tant la classe obrera com les classes mitjanes, i els antics matalassos socials s'han esfilagarsat al mateix temps que els matalassos moderns veuen discutits els recursos per a poder actuar; els ascensors s'han reduït. La societat que ha viscut una etapa de creixement, de millora del nivell de vida, de les oportunitats i de l'accés a la formació i a la informació de masses com un procés just i normal, topa amb una frenada brusca amb les primeres repercussions de la crisi econòmica i demana seguretats i paraules clares. Diuen que els vells expliquen sempre allò que han fet, els dirigents allò que fan i que els qui no són vells i no saben que fer parlen de reptes i del programa màxim.

D'altra banda, la societat de la comunicació ha canviat les vies d'expressió de la societat en els dos sentits de la marxa: des de la política a la societat i des de la societat a la política, des de les propostes de mesures per tal de resoldre demandes fins a la formulació de demandes. És sabut que sense comunicar no hi ha política, i aquesta ha d'estar adaptada als mitjans: el missatge ha de ser breu, simple o espectacular, més a prop de l'exabrupte, la trivialitat i la propaganda que del raonament, més a prop de la senzillesa que de la complexitat. Ha de comptar també amb la tendència vers la informació creativa o amb els intents d'imposar una agenda pròpia i de determinar el caràcter que ha de tenir la informació noticiable. Massa veus i massa informació es trepitgen i massa soroll atabala. La simplificació exigeix reforçar la concentració en una veu i la demanda d'un líder, que esdevé més aviat un símbol antropomòrfic. En tot cas, el llenguatge polític i l'elecció dels mots i dels temes depèn alhora dels transmissors i dels mitjans utilitzats.

El pas del temps és una variable que tendeix a ser poc valorada per massa òbvia, però és segurament molt rellevant en una societat en canvi. A vegades hi ha la tendència a pensar en una simple substitució de persones; i durant un cert temps ho podia semblar. Però resulta evident que s'ha produït un relleu generacional, que aporta nous valors i noves demandes, uns llenguatges, uns problemes i unes experiències vitals diferents. No hauria de resultar estrany perquè és llei de vida: uns moren i d'altres arriben a la majoria d'edat. L'arribada en els darrers deu anys d'un milió de nous habitants ha posat també de manifest la necessitat de mantenir, en condicions diferents, el vell objectiu de la unitat civil del poble de

Catalunya com una prioritat, més encara en una situació de crisi econòmica i de treball. Així trobem que els antics i compactes blocs i classes de la societat industrial han estat debilitats per la societat post-industrial. El resultat és que, en part per la mort o per l'envelliment de les persones que havien construït una societat optimista en el futur i que havia vist com avançaven i es veien realitzades moltes de les seves demandes, la seva transformació progressiva ha estat també resultat de l'aparició progressiva d'una societat més "líquida" i heterogènia.

Aquesta renovació ha tendit a provocar l'assentament d'unes generacions en què el pes de la tradició personal i de les experiències i confiances forjades al llarg de tota una vida ha tendit a deixar pas a un comportament menys guiat per la fidelitat a la pròpia trajectòria. Dit d'una altra manera, ha

crescut un espai de preferència electoral menys predeterminada i ha disminuït l'estabilitat d'allò que fa un cert temps vaig dir-ne "electors durs" (els qui manifestaven el record i la intenció de vot a un mateix partit en totes i cadascuna de les eleccions). Aquest canvi potser no afecta tant la proximitat o la simpatia per un o altre partit, però en canvi afecta una intensitat menor del comportament repetit en la tria entre opcions, a la desconfiança envers els "polítics" en general i a la desconfiança en la política com activitat que ha de resoldre els seus problemes. Podríem dir que ha augmentat l'expectativa de la volatilitat del vot, que si bé d'una banda és expressió de

S'ha produït un relleu generacional que aporta nous valors i noves demandes, uns llenguatges, uns problemes i unes experiències vitals diferents. Ha crescut un espai de preferència electoral menys predeterminada i ha disminuït l'estabilitat d'allò que fa un cert temps vaig dir-ne "electors durs" (els qui manifestaven el record i la intenció de vot a un mateix partit en totes i cadascuna de les eleccions)

La societat és ara més líquida, menys pètria, i les opcions electorals també, mentre que els partits esdevenen menys expressius i menys integradors, més tancats i més aplecs de personal especialitzat en política. El bipartidisme imperfecte espanyol es correspon a Catalunya amb un bipartidisme més imperfecte, és a dir, en un multipartidisme, concretat en un sistema de cinc partits, i ara de set

maduresa democràtica, de l'altra constitueix una manera de triar diferent a la de la dècada dels anys vuitanta i noranta.

En tot cas la confiança en un partit no implica la confiança en els seus polítics, ni a l'inrevés. El sentit de la conveniència d'una tria pot venir més determinada pel moment i lloc, pels qui generen menys refús o una adhesió parcial, però alhora pot sentir-se atreta per l'atractiu, l'excentricitat i la notorietat d'una nova marca; o senzillament per la indiferència sobre les marques. Les fronteres entre opcions són avui més permeables, però l'esperança i la satisfacció pels resultats assolits és menor. És a dir, tot resulta menys transcendent. Els ciutadans, per tal de donar la seva confiança, exigeixen ser convençuts i creure que allò que diu paga la pena. No vol dir que les prevencions i el vot en contra hagin desaparegut, vol dir que el vot a favor és menys sòlid i que ha crescut un espai que no té entregat el seu vot que, en part, té com a via d'expressió abstenir-se, votar en blanc, votar nul o votar "friqui". La societat és més líquida, menys pètria, i les opcions electorals també, mentre que els partits esdevenen menys expressius i menys integradors, més tancats i més aplecs de personal especialitzat en política.

El sistema de partits ho recull. El bipartidisme imperfecte espanyol es correspon a Catalunya amb un bipartidisme més imperfecte, és a dir, en un multipartidisme, concretat en un sistema de cinc partits, i ara de set; em sembla que la recent aparició de més alternatives assenyalava una certa insatisfacció. Justament en una etapa en què les condicions globals i els problemes interiors són massa importants per a que la conveniència de governs d'àmplia base no pugui ser descartada, els enfrontaments entre partits posa en dificultats fins i tot l'existència d'aliances coherents, per raons en què ara no entraré. En tot cas, a Catalunya, PSC i CiU, els dos grups polítics rivals des de fa més de trenta anys, no acaben mai de trobar-se del tot, encara que paradoxalment són complementaris en moltes coses, potser pel pes que tenen un i altre en els espais centrals de la societat. Amb tot, els problemes existents, els pendants i els sobrevinguts, són massa importants per a que sigui impossible pensar només en una part del país malgrat la disputa per assolir la majoria

de l'opinió; allò que cal són solucions per al país tot sencer. La ineficàcia dels governs minoritaris i la falta d'una cultura d'aliances estratègiques són una debilitat del sistema polític. Em sembla que, si volem reprendre l'esforç i l'ànim col·lectiu, la nostra atenció s'ha d'esmerçar amb preferència al nostre caràcter de societat diferent i als problemes reals i actuals del seus ciutadans.

El creixement del populisme, de l'arbitrisme, de l'abstenció, del vot en blanc i de l'actitud o sentiment "friqui" es basen en l'existència d'un sistema polític que no ofereix sortides creïbles i viables al problema percebuts com reals. És aleshores quan apareixen els grups de tema únic que pretenen de resoldre tots els problemes d'una societat complexa o les persones que es senten capaces d'acabar amb els problemes que pugui haver-hi, gràcies a la seva gosadia personal. La debilitat dels poders per tal de resoldre els problemes més importants, en especial alguns de seculars (com per exemple la corrupció, la intransigència o la construcció d'una Espanya de tots amb l'avenç del federalisme i el manteniment d'una relació bilateral Catalunya com a nació amb Espanya) o els nous (com el manteniment de l'Estat del benestar, l'aparició dels brots de xenofòbia o el desig de fer una societat uniforme) estan en relació directa amb l'existència d'un sistema polític que resolgui o encarrili els problemes, potser un a un, potser a poc a poc, i que es capaç d'uni-

nir aquells que són diferents per tal d'arribar a produir resultats positius. La renovació dels partits en programa, líders i formes de treball és una tasca indispensable, perquè la política exigeix sumar per tal d'avançar i no llançar-se rocs i desconfiances pel cap. I potser encara més en aquesta fase històrica en què ens trobem, on el món vell s'apaga i el món que surt encara no ha sortit del tot. ■

El creixement del populisme, de l'arbitrisme, de l'abstenció, del vot en blanc i de l'actitud o sentiment "friqui" es basen en l'existència d'un sistema polític que no ofereix sortides creïbles i viables al problema percebuts com reals

La renovació dels partits en programa, líders i formes de treball és una tasca indispensable, perquè la política exigeix sumar per tal d'avançar i no llançar-se rocs i desconfiances pel cap. I potser encara més en aquesta fase històrica en què ens trobem, on el món vell s'apaga i el món que surt encara no ha sortit del tot